JAK ŽÁCI ODHADUJÍ VÝZNAM NOVÝCH SLOV VE VÝUCE NĚMČINY?

HOW DO LEARNERS GUESS MEANINGS OF NEW WORDS IN GERMAN LESSONS?

Barbora Kousalová[1]

[1] Katedra německého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno

Abstrakt

Slovní zásoba představuje základní stavební jednotku každého jazyka, bez níž se smysluplná komunikace neobejde (McCarthy, 1990). Její osvojování však představuje jednu z největších obtíží při učení se (cizímu) jazyku. Tento proces však může být značně usnadněn tím, že učící se jedinec používá vhodné strategie učení se slovní zásobě. Tímto se zabývám i ve svém výzkumu, ve kterém je prostřednictvím video studie zkoumáno používání strategií v rámci kooperativní práce ve dvojicích. V příspěvku jsou představena teoretická východiska, metodologie a vybrané výsledky výzkumu.

Klíčová slova: *strategie učení se slovní zásobě; práce ve dvojicích; kooperativní učení; řečová dovednost čtení*

Abstract

Vocabulary represents the core unit of any language, without which any meaningful communication cannot take place (McCarthy, 1990). Its acquisition, however, is one of the biggest issues in learning a (foreign) language. This process can be greatly facilitated with the appropriate use of vocabulary learning strategies. I address this in my research, in which the use of vocabulary learning strategies in cooperative pair work is researched through a video study. In the contribution, I present the theoretical basis of the research, methodology, and selected results.

Keywords: *vocabulary learning strategies; pair work; cooperative learning; reading*

1 ÚVOD

Problémy s osvojováním cizojazyčné slovní zásoby zaznamenávají učitelé v každodenní praxi, přičemž snahou didaktického výzkumu je nejen zjistit, čím to vlastně je, nýbrž i nalézt způsoby, jak tento proces učícím se jedincům usnadnit. K tomu může pomoci cílené používání vhodných strategií učení se slovní zásobě (Janíková, 2007, s. 121). Strategie učení jsou nejčastěji zkoumány prostřednictvím experimentů, kvaziexperimentů nebo dotazníkových šetření. Pro zkoumání strategií v jejich složitosti je však třeba zvolit kvalitativní přístup, který nezávisí na reportování používaných strategií, ale zaměřuje se na zachycení relevantního chování učících se jedinců přímo ve výuce cizího jazyka.

2 TEORIE

Strategiemi učení se slovní zásobě se rozumí postupy používané pro usnadnění učení a osvojování slovní zásoby (Janíková, 2007, s. 121). Hlavní východisko představuje klasifikace strategií učení se slovní zásobě podle Schmitta (1997), vycházející z taxonomie strategií učení podle Oxfordové (1990), rozšířená o determinační strategie, důležité pro odhadování významu nových slov bez pomoci kvalifikovaných osob. Vzhledem k zaměření studie na německý jazyk je rovněž důležitá klasifikace Rampillonové (1985, s. 26–27), která uvádí strategie pro odhadování významu slov ve fázi přípravy učebního procesu. Vzhledem k organizační formě vyučování je rovněž důležitý pojem kooperativního učení, ve kterém učící se jedinci komunikují tváří v tvář v malých skupinkách o dvou až šesti členech (Kasíková, 2010, s. 38). Taková práce vychovává ke společné spolupráci a odpovědnosti za zadaný úkol (Kasíková & Vališová, 2011, s. 180).

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak deset žáků ZŠ odhadovalo význam nových německých slov a zároveň určit, jak spolupracovali za účelem vyřešení zadané úlohy. Pro výzkumný záměr byl zvolen kvalitativní výzkumný design, metodou sběru dat bylo nepřímé pozorování zprostředkované video a audiozáznamem (Gießler, 2016). Předmětem pozorování byl proces odhadování významu nové slovní zásoby a jako nástroj k elicitaci strategií sloužil upravený text (Shaw, 2011), seznam obsahové slovní zásoby a obrázky. Metoda analýzy dat byla kvalitativní obsahová analýza, jejíž jednotkou byly segmenty, ve kterých dvojice vyjed-

návaly významy. Před zahájením analýzy dat byl vytvořen kategoriální systém podle klasifikace Schmitta (1997), následné vyhodnocování dat proběhlo v šesti krocích podle Kuckartze (2018). Analýza tedy proběhla deduktivně-induktivním způsobem.

4 VÝSLEDKY

Výsledky ukázaly, že všechny dvojice používaly nejčastěji kombinaci tří strategií pro odhadování významu nových slov, a to odhadování významu slova z kontextu, z obrázků nebo spojením slova s již známým materiálem, čímž se rozumí předchozí znalostí žáků ze školního i mimoškolního prostředí, na které si v rámci práce na úloze vzpomněli a spojili si je s daným slovem. Při zaměření na postup jednotlivých dvojic bylo zjištěno, že každá dvojice volila jiný postup pro odhadování významu slov, důležitou roli přitom hrály vztahy mezi žáky a jejich sympatie či antipatie. Z dat bylo rovněž možné identifikovat strategie, které vedly ke správnému odvození významů slov a které naopak nikoliv.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Žáci, kteří disponovali dostatečnými předchozími znalostmi německé slovní zásoby byli schopni odvozovat významy slov správněji a rychleji než jiné dvojice (Mißler, 2021). Rovněž bylo možné usoudit, že ačkoliv žáci nejčastěji používali stejnou kombinaci strategií, jejich volba pro odhadování významů konkrétních slov byla zcela specifická pro každou dvojici (ibd.). Každá dvojice však automaticky používala strategie, které považovala za osvědčené, tj. vedoucí k cíli odhadnutí významu daného slova. Dynamika práce dvojic pak záležela na rozdělení rolí, byl-li jeden nadřízený a druhý podřízený, či nikoliv. Výsledky studie vytvářejí nové impulsy pro výuku slovní zásoby se zaměřením na cílený trénink strategií učení a za účelem podpory autonomního učení žáků.

PODĚKOVÁNÍ

Tento příspěvek vznikl v rámci projektu disertačního výzkumu na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, pod vedením školitelky paní prof. PhDr. Věry Janíkové, Ph.D., a konzultanta Mgr. Tomáše Kohoutka, Ph.D. Bez jejich bezmezné podpory a konstruktivní kritiky by tento výzkum nevznikl.

6 LITERATURA

Gießler, R. (2016). Lexikalisches Lernen antizipieren. Erste Ergebnisse einer Mehrfachfallstudie zum Einsatz von Unterrichtsvideos in der universitären Lehrerausbildung. In Holger Limberg & Jäkel Olaf (Eds.), *Unterrichtsforschung im Fach Englisch. Empirische Erkenntnisse und praxisorientierte Anwendung*, (s. 171–197). Lang.

Janíková, V. (2007). *Autonomní učení a lexikální strategie při osvojování cizích jazyků.* Masarykova univerzita.

Kasíková, H. (2010). *Kooperativní učení, kooperativní škola.* Praha: Portál.

Kasíková, H., & Vališová A. (2011). *Pedagogika pro učitele.* Grada.

Kuckartz, U. (2018). *Qualitative Inhlatsanalyse. Methoden, Praxis, Computerunterstützung.* Beltz Juventa.

McCarthy, M. (1990). *Vocabulary.* Oxford University Press.

Mißler, B. (2021). *Fremdsprachenlernerfahrungen und Lernstrategien.* Stauffenburg Verlag.

Německo-český, česko-německý kapesní slovník (2018). Lingea.

Oxford, R. L. (1990). *Language Learning Strategies: What Every Teacher Should Know.* Heinle & Heinle Publishers.

Rampillon, U. (1985). *Lerntechniken im Fremdsprachenunterricht. Handbuch.* Hueber.

Schmitt, N. (1997). Vocabulary learning strategies. In Norbert Schmitt and Michael McCarthy (Hrsg.). *Vocabulary: Description, Acquisition and Pedagogy*, (s. 199–227). Cambridge University Press.

Shaw, E. (2015). *Der kleine Angsthase.* Beltz.